

VISORNA FRÅN NÖTÖ

Synpunkter kring ett inspelningsprojekt

Av

ULF PEDER OLROG

With a summary in English

Särtryck ur ARV 1965

Visorna från Nötö

Synpunkter kring ett inspelningsprojekt

Av Ulf Peder Olrog (Stockholm)

I vad mån skall man främst satsa på ytterligare kopiering, katalogisering, materialsammanställning, vetenskaplig analys eller insamling?

Denna fråga om prioritet ställdes i min redogörelse för Svenskt Visarkivs verksamhet 1951-1960.¹ Då besvarade jag den tveksamt och undvikande; man borde förmå alla dem som vetenskapligt intresserade sig för den gamla vistraditionen att försöka sätta sig in i vad dessa svåra avgöranden innebar.

Nu finns det ingen anledning till tveksamhet längre. Man bör först och främst satsa på insamling och inspelning av de gamla visor och den folkmusik, som fortfarande finns kvar. Det är vår skyldighet mot eftervärlden. Om tio-femton år blir det oerhört mycket svårare att nå några resultat överhuvudtaget. Med detta ställningstagande följer inte bara ett krav på flera inspelningsmöjligheter, tekniker och vetenskapligt utbildade insamlingsledare. Det innebär också att visforskar-nas skrivbordsarbete under denna tid i större utsträckning måste koncentreras till följande frågor: Vad kan det finnas kvar? Var har vi möjlighet att finna de olika traditionsbärarna? Hur skall vi gå tillväga för att fråga ut dem och verkligen ta vara på de sista resterna av en gammal tradition?

Att denna min tvekan i prioritetsfrågan nu har försvunnit beror i hög grad på erfarenheter från arbetet med det s. k. Nötöprojektet.

¹ Om visor och låtar. Studier tillägnade Sven Salén 7 november 1960, s 131 f. (Skrifter utg. av Svenskt Visarkiv.)

Det har nu till största delen genomförts så att man kan överblicka och även dra slutsatser av resultaten.

Bakgrunden till detta Nötöprojekt är följande: När Svenskt Visarkiv startade 1951 hade Matts Arnberg vid Sveriges Radios folk-musikarkiv och jag redan börjat att samarbeta för att söka efter gamla visor. Medan Visarkivet försökte få en hjälplig översikt över de hundra-tusentals beläggen på folkliga visor i skillingtryck och uppskrifter, kom vi också fram till vissa metoder för sökandet efter visor i levande tradition. Det är metoder, som de flesta folklorister mer eller mindre omedvetet använt sig av.

Den första och kanske äldsta och mest beprövade metoden bygger på kontakter med intresserade samlare och upptecknare landet runt. Det kan i fråga om visor t. ex. gälla bygdeforskare, medlemmar av hembygds- eller spelmansrörelser, landsantikvarier och museimän. Inte minst viktigt är numera det nät av meddelare, som de olika folk-minnesarkiven med växlande framgång har försökt att bygga upp och hålla samman.

Denna *kontaktmetod* har kompletterats med olika slag av *efterlys-ningsmetoder*; man har sedan länge publicerat upprop i t. ex. tidningar och frågat efter traditionsbärare eller olika slag av folkminnen. Sveriges Radio gjorde redan 1947 ett upprop i form av en pristävling som resulterade i 13.000 visuppskrifter, de flesta utan melodier.

När sedan Matts Arnberg ville rädda dessa melodier genom att spela in åtminstone en del av sagesmännen, som sänt in visorna, kom en tredje metod till användning — ett tillvägagångssätt som är be-tingat av inspelningstekniken och som bl. a. använts vid dialektin-spelningar. Den skulle kunna kallas för *spårmetoden*. Arnberg följde i de äldre uppskrifternas och upptecknarnas spår, men nu spelade han in dem som en gång hade skrivit ner visorna och han försökte även komplettera resultaten genom att fråga efter andra visor. Det är alltså delvis fråga om ett slags efterskörd. Men med tanke på det stora värde som en inspelning har, både ur vetenskaplig och pedagogisk synpunkt, är naturligtvis sådana aktioner i hög grad motiverade.

Dessa tre metoder, som ju går in i varandra och hela tiden används

jämsides, har här systematiserats för att belysa problemställningen. Detsamma gäller i viss mån några relativt nya aspekter på insamlingsarbetet. Den första skulle man kanske kunna kalla den *geografiska aspekten*. Den belyses bäst av Otto Andersson i företalet till »Den äldre folkvisan».¹ Han berättar hur man inför utgivningen av den finlands-svenska balladutgåvan försökte komplettera materialet genom att systematiskt starta insamlingsresor till de trakter, som förut inte undersökts tillräckligt.

En annan aspekt, som för radion och visarkivet kommit att spela en mycket stor roll vid sökandet efter gamla visor, är den *proportionsanalytiska*. Den har närmare beskrivits i min uppsats »Om ballader i levande tradition»² och går närmast ut på att möjligheterna att finna något gammalt kvar är större, om man söker efter det som varit mest känt under de närmast föregående generationerna än om man söker efter det som redan då var sällsynt. Inom visarkivet kunde vi tack vare de nya översiktliga katalogerna göra kvantitativa analyser av beläggens förekomst inom olika genrer. På grundval härav kunde vi också framställa ett slags frågelistor, som sedan bl. a. kunde användas vid grundliga utfrågningar av traditionsbärarna. Det var möjligt att genom långa intervjuer mera systematiskt »tömma» dem på en mycket stor del av de visor, som de en gång hade lärt sig.

Detta gav en möjlighet till koncentration av insamlingsarbetet till ett relativt litet antal goda traditionsbärare. Men det kan invändas att det här är fråga om att systematiskt använda ledfrågor, en metod som man i en del andra sammanhang gärna ställer sig skeptisk emot. Ofta är ledfrågorna dock nödvändiga. Den som nu kommer in till en åldring och i största allmänhet frågar efter om han eller hon kan några gamla visor får i bästa fall några nyare visor med sig. Det är oftast genom att ange första versraden eller ge antydningar om olika genrer, titlar, motiv osv. som man kan rädda något intressant. Den gamla traditionen lever inte kvar spontant längre; det måste till associationer för att

¹ Finlands svenska folkdiktning, V: 1, 1934, Inledning, s. XX ff.

² Den medeltida balladen. En orientering och kommentarer till Sveriges Radios inspelningar, 1959 (tr 1962) s 83 ff.

bärarna av den skall komma ihåg visorna. I regel är det endast första versraden som då och då påverkas av detta slag av ledfrågor — resten av visan sjungs intakt efter minnet eller egna uppskrifter. Under arbetet efter dessa linjer kom jag snart fram till att det var önskvärt att utsträcka aktionen till Finland. Det visade sig nämligen att en oväntat stor del av de gamla visorna upptecknats i de 80 finlandssvenska socknarna. Dessutom fanns där tydligen av allt att döma åtskilliga traditionsbärare eller i varje fall deras nära släktingar kvar i livet. Därför föreslog jag ett samarbete mellan Matts Arnberg vid Sveriges Radio och Alfild Forslin vid Sibeliusmuséet i Åbo. Tillsammans med Greta Dahlström hade Alfild Forslin under de sista 40 åren svarat för den väsentligaste delen av uppteckningsarbetet på finlandssvenskt område.

Resultatet av detta givande samarbete redovisar Alfild Forslin i en förnämlig katalog över inspelningarna. I företalet finns en passus, som inte bara ger utgångspunkten för Nötöprojektet utan också berör en viktig del av själva problemställningen. Hon skriver om Matts Arnbergs första besök:¹

»I september 1957 gjorde han ett besök i Åbo för att höra om han kunde få medhjälpare, ty nu skulle det bli allvar av planen. Med energi och smittande trosvisshet satte han fart på förberedelsearbetet, som främst skulle bedrivas i Sibelius-Muséets vid Åbo Akademi regi. Sedan Arnberg rest tillbaka till Stockholm lät professor Otto Andersson en blänkare ingå i tidningspressen. Greta Dahlström och jag gick igenom våra 25–35 år gamla förteckningar på sagesmän — vem av dessa kunde tänkas leva ännu? Samtidigt gällde det att medelst penna och telefonlur söka nå kontakter med lämpliga personer, vilka kunde tänkas spåra upp sångare och spelmän på sina hemorter.

Det syntes oss framförallt angeläget att få upp kontakten med Greta Dahlströms begåvade vissångerska Svea Jansson från Nötö, som redan i unga år — i början på 1920-talet — där hade meddelat henne ett stort antal ballader ur sin mormorsmormors repertoar. Nu hade Svea nått upp i 50-årsåldern.

Men var fanns hon? På Nötö hade man förlorat kontakten med Svea för

¹ Sveriges Radios magnetofoninspelningar av svensk folkmusik i Finland, Budkavlen 1958 (tr 1960) s. 75. (Även i Meddelanden från Svenskt Visarkiv nr 14.)

Eva Gustava Jansson och hennes dotterdotter Svea Jansson.
Foto Greta Dahlström 1923.

cirka 10 år sedan, men man trodde att hon befann sig på Åland. Med Mariehamnspolisens hjälp finkammades hela öriket på alla som bar — eller hade burit — namnet Svea Jansson och på detta sätt dök den rätta Svea slutligen upp i Jomala, Andersböle. I detta sammanhang vill jag erinra om, att Svea Jansson konstaterats vara Nordens främsta nu levande traditionsbärerska i fråga om äldre visor. Hennes förråd därav är outtömligt. Hon har sedan hösten 1957 sjungit in på band omkring 500 visor, och hon lär väl kunna ännu fler. Numera är Svea bosatt i Stockholm och följaktligen nära till hands, då radion behöver henne.

Men vi återvänder till händelserna hösten 1957. Den 18 november anlände intendent Arnberg och ingenjör Lars Flood till Åbo med en radiobil från Stockholm. De hade endast två veckor till sin disposition. För att vinna tid anmodades jag att medfölja på resan såsom varande i någon mån hem-

van i vår svenskbygd. Det sattes genast rutinmässig fart på inbandningsarbetet, börjande med Svea, som hade anlänt till Åbo.»

Inspelningsaktionen den hösten gav som utbyte 280 visor och instrumentallåtar. Av de 38 visor som Svea Jansson sjöng in 1957 var nästan alla redan upptecknade under de insamlingsresor i Åbolands skärgård, som Greta Dahlström företog delvis tillsammans med Alfhild Forslin 1923–1925.¹ Greta Dahlström har bl. a. berättat om denna verksamhet i sin uppsats »Några anteckningar om folkvisan i Åboland».²

Sedan Svea Jansson hade kommit till Sverige 1959 inspelades genom radions försorg ytterligare visor av henne, så att antalet nummer, som hon sjungit in fram till 1960 bortsett från de många dubletterna, uppgick till 600. Och det fanns åtskilligt kvar ännu i hennes enastående minne av visor, när jag ansåg det riktigt att försöka göra ett slags bokslut över repertoiren.

Inför denna överväldigande rikedom av visor, som var ett resultat av en intensiv systematisk utfrågning, undrade man nämligen hur mycket som är s. k. »äkta» tradition och hur mycket är mer eller mindre direkt eller indirekt påverkat av sentida skriftliga källor? Att den sekundära traditionen spelat en stor roll för visorna på Nötö i Åbolands skärgård är utan vidare klarlagt. Här är det fråga om folk, som i hög grad tyckte om att sjunga — tyska vetenskapsmän brukar tala om ett samhälles »Singfrohigkeit». När ungdoms- och Martharörelsen och även de religiösa rörelserna kom till ön i början av seklet, togs deras sånger och visor entusiastiskt emot — sångkörers bildades, man skrev upp texter, köpte sångböcker och tog vara på det mesta som kunde sjungas, även om man i regel aldrig lärde sig läsa noter. Vid sekelskiftet när skolan på allvar blev stationär på ön, kom också de skolsånger, sånglekar och visor som de hembygdsintresserade lärarinnorna förde med sig att betyda mycket för sången bland de ca. 200 skärgårdsbor, som ännu levde där ute i havsbandet på 1920-talet.

¹ MS i Svenska Litteratursällskapet i Finland folkloristiska arkiv, Helsingfors (Fotokopior på Svenskt Visarkiv) SLS 352, 367, 383, 525.

² Brage Årsskrift, 1920–23, tr. 1925, s. 62–80.

Men denna fråga om sekundär tradition i det svenska Finland komplicerades i högsta grad av att visorna i stor utsträckning ursprungligen hämtats därifrån innan de tryckts. De s. k. folkvisorna, som förekom i de många upplagorna av »Sjung» och i Brages publikationer och som direkt eller indirekt spreds genom de organiserade folkrörelserna, var i allmänhet upptecknat finlandssvenskt traditionsstoff. En del arrangemang hade t.o.m. tecknats upp på de stora öarna i närheten av Nötö under 90-talet.¹ Hur mycket fanns tidigare, hur mycket är nytt och hur mycket är normaliserat på grund av detta inflytande? Det är tydligen fråga om en växelverkan över hela linjen. De tryckta visorna, som t. ex. dessa sångledare eller lärarinnor hade med sig till Nötö och lärde ungdomen, kom ibland att bidra till att öborna erinrade sig och även kom att mera intressera sig för sina gamla ursprungliga versioner. Vid andra tillfällen behöll man den gamla texten och tog upp den nya melodivarianten, i andra fall behölls den gamla melodin — ofta sjöngs visan redan förut på ön i åtskilliga varianter och den som närmast liknade den tryckta blev dominerande. Därtill kom att man ofta måste räkna med att den sekundära traditionen även har gått genom flera led.

Svea Jansson är dessutom en numera inte ovanlig kombination av traditionsbärare och amatörsamlare. Hon är född 1904 och har bott hela sin ungdom hos sin mormor Eva Gustava Jansson f. 1842. Där hade Svea Jansson spontant lärt sig en stor del av mormoderns märkliga visskatt. När Greta Dahlström tecknade upp dessa visor 1923–25 hjälpte Svea till. Sedan lärde hon sig och skrev även upp en del ytterligare visor från mormodern, som ju inte själv hade fått tillfälle att lära sig skriva. Detta blev också början till Sveas samlarintresse — detta folkliga samlande och stundom nedksrivande av visor som ett slags hobby var en mycket omtyckt sysselsättning under 10- och 20-talen. Uppgifterna om proveniens är dock ofta svåra att få fram från

¹ En översikt över detta finlandssvenska material får man genom företalet till och innehållet i samlingen Brage, 123 folkvisor från Svenskfinland arrangerade för blandad kör, Hfors 1947, uppl 6. Där förekommer bl. a. 12 av Karl Ekmans arrangemang av egna uppteckningar från Åbolands skärgård. De trycktes första gången 1895.

dessa sångare och amatörsamlare.¹ Mycket om ursprunget har man glömt. Den som tecknar upp eller den som spelar in en sångerska som Svea har sällan möjligheter att på platsen klarlägga vad som kan vara sekundärt eller inte. Det gäller i all synnerhet vid inspelningar. Mikrofonen blir gärna en »allätare» — man kan sällan vid inspelningstillfället inta en alltför restriktiv hållning till sångarnas förslag. Det kan nämligen medföra att han eller hon får en hämmad och kritisk inställning till de egna visorna. Den som har hand om inspelningarna måste i stället nöja sig med att konstatera att utredningen om vad som är sekundärt och primärt i viss mån kan överlåtas till den som katalogiserar och bearbetar — de extra besvär och bandkostnader som tillvaratagandet av de onödiga visorna medför är inte så stora, och det visar sig ibland att en del visor inte var så »onödiga» som man från början trodde.

Hela detta problemkomplex gjorde emellertid att jag ansåg det värdefullt att försöka klarlägga bakgrunden till dessa visor från Nötö. Det gällde inte bara frågan om sekundärt och primärt. Med utgångspunkt från de långa intervjuer med Svea som spelats in och ett tillfälligt besök på Nötö som jag gjorde 1960 fick jag klart för mig, att med hjälp av befolkningen från den ön, fanns det en möjlighet att undersöka vistraditionens liv och repertoirförhållanden inom ett begränsat samhälle. Kanske var det möjligt att skapa en motsvarighet till ett verk, som F. Spiesers »Das Leben des Volksliedes im Rahmen eines Lothringer Dorfes», 1934.² Framförallt var det dock mitt huvudintresse att få svar på frågan: Vad kunde djupundersökningar av det här slaget ge? Eftersom vi redan spelat in många stora traditionsbärer-

¹ Redan i min uppsats i skivkommentaren »Den medeltida balladen», som på grund av brådskan vid matriseringen av banden till skivor måste skrivas innan materialet på något sätt bearbetats, underströk jag att vissa av Svea Janssons versioner troligen var sekundära. Särskilt framhölls då balladen »Skön Anna» (Dg F 258). Jfr a. a. s. 79. Helt nyligen har Otto Andersson i uppsatsen »Tre finlands-svenska vissångerskor» klarlagt källan till denna balladversion — en uppteckning som Otto Andersson själv gjorde i sin hemby på Åland och som sedan på grund av Karl Ekmans körarrangemang tidigt kom att bli mycket känd i finlandssvenska kretsar. Budkavlen 1963 (tr. 1965) s. 34 f. (även i Meddelanden från Svenskt Visarkiv nr. 20.)

² Litteratur kring dessa problem jfr Adolf Bach, Deutsche Volkskunde, Heidelberg 1960, s. 228 f.

skor, även om ingen hade Svea Janssons omfattande repertoire, så kanske vi här kunde få klarhet i vad denna spårmetod och koncentrationsaspekt innebar när det gällde att söka efter visor.

En av uppgifterna var att klarlägga Svea Janssons repertoire i förhållande till omgivningens visor — man behövde både en provisorisk klassificering av de 600 visor som spelats in och framförallt en ny inspelningsaktion bland de sjungande Nötöbor, som ännu fanns i livet och som eventuellt hade något kvar av den gamla traditionen.

Tack vare bidrag från Kulturfonden för Sverige och Finland och tack vare att Sveriges Radio välvilligt fortsatte med att spela in de Nötöbor i Sverige och på Åland som frågats ut, blev det möjligt att inte bara spela in nya vissångare utan också katalogisera och skriva ner materialet.

Befolkningen på Nötö hade tunnats ut. De ca. 200 invånarna som levde där under början av 1920-talet uppgår nu till ett 40-tal. Miljön ute i havsbandet är ju relativt isolerad, det var t. ex. sju timmars ångbåtsresa till Åbo ännu 1962. Åtskilliga öbor har nu flyttat in till det finländska fastlandet, till Åland eller Sverige och de blev därigenom lättare tillgängliga för inspelning. Hösten 1962 gjorde den svenska radion ett besök på Åland där visor från Svea Janssons båda systrar, Margit Blomster och Hjördis Husell, spelades in. Samtidigt räddades en del av den stora och delvis ålderdomliga repertoire som en av Sveas kusiner från Nötö, Edit Johansson f. 1902, nu bosatt i Kimito, visade sig ha bevarat. Ytterligare 75 av hennes visor spelades in av radion vid ett besök i Sverige 1963, då hennes repertoire grundligt undersöktes.

På ett liknande sätt hade vi redan tidigare fått möjlighet att ta tillvara hennes yngre sisters, Ester Sjöberg, visor vid en veckas besök i Stockholm 1961. Ester Sjöberg var dittills den enda bland dem som fortfarande levde kvar på ön, vars visor blivit inspelade. Med hjälp av de nya transistorbands spelarna — det finns ännu ingen elektrisk ström på Nötö — och tack vare tekniskt och ekonomiskt stöd från Luxor Industri AB, blev det möjligt för mig att 1962 och 1964 företa tre resor till Finland, som bl. a. innebar tre veckors arbete på Nötö.

I samband med dessa resor fick jag också tillfälle att ta vara på ett stort antal visor, dels från Nötös grannöar, dels från själva Nagu, som ligger ett par mil därifrån och som är den kommun dit Nötö hör och även en centralpunkt som man har livliga förbindelser med.

Dessa inspelningsresor till Nötö gav ett oväntat rikt resultat. Även om det här delvis gällde inspelningar av Sveas släktingar hade de inte samma karaktär av efterskörd, som de hittills gjorda aktionerna kring Nötö-materialet.

Det är ett trettiotal Nötöbor, som intervjuats under dessa tre besök. Tolv har spelats in och tillsammans med dem som flyttat från ön är det aderton traditionsbärare, som nu spelats in, därav 15 kvinnor. Sammanlagt gäller det omkring 1.130 versioner av ca. 700 vistyper. Tillsammans med det upptecknade materialet från 1920-talet och de avskrifter från öns äldre handskrivna visböcker, som finns i Greta Dahlströms samlingar, är det fråga om ca. 1287 belägg på omkring 720 vistyper. Bland dem som förekommer i dessa manuskript från 20-talet (SLS 352, 367, 383, 535) märks de 83 visor, som alltså upptecknats förut efter Svea Jansson och som nu också har spelats in — därtill kom 26 visor, som upptecknats direkt efter hennes mormor Eva Gustava Jansson som Svea sjöng in på slutet av 50-talet — det är endast sju stycken av Eva Gustavas upptecknade visor som inte Svea kommer ihåg. Tyvärr var det ingen annan av de femton traditionsbärarna vilka upptecknats under 20-talet som vi fick möjlighet att spela in — två av de sångerskor, som ännu levde 1962 intervjuades, men var alltför sjukliga för att kunna återge något av det som de sjungit för 30 år sedan.

I stället är det på ett undantag när släktingar till de upptecknade som nu har spelats in. Undantaget är ägarinnan till en av de största gårdarna, änkefru Anna »Sjömor» Lindström f. 1875 och hennes dotter Anna Cecilia Lindström f. 1902. »Sjömors» märkliga visskatt, som knappast någon känt till ens på Nötö förut är ur många synpunkter ett fynd:

Hon har aldrig gått i skola, hon sjunger sina visor utan någon skriven förlaga eller ens en minnesanteckning. Hon har inte några skrivna

Anna »Sjömors» Lindström. Foto Göran Marteus 1964.

visböcker eller visor »till pappers», som sångerskorna ofta eljest brukar ha. I allmänhet har hon heller inga egna förslag att komma med, men när hon tillfrågas om hon känner till någon visa med den eller den första versraden eller med några ord om innehållet, reagerar hon inte sällan genom att nästan som i trance sjunga upp antingen hela visan eller delar av den.

Det mest intressanta med Sjömors repertoar är att av dessa 153 visor är det på sin höjd ett tiotal som kan härstamma från tiden efter 1897. Efter sitt giftermål tycks hon knappast ha lärt sig några nya visor. Visorna hörde ungdomen till. »Nu sjunger jag bara psalmer här hemma»,

säger hon. Men när hennes 60-åriga dotter Anna Cecilia tar upp t. ex. en sånglek som hon lärt sig på skolorasterna, sjunger Sjömor samma lek i en helt annan och ålderdomligare version. Tack vare Sjömors tålamod vid ett 20-tal inspelningstillfällen och åtskilliga timmars frågestunder i hennes trevliga kök, har det blivit möjligt att jämföra de olika generationernas repertoire och sångsätt inte bara med utgångspunkt från uppteckningarna. Hon har verkligen hjälpt till att förmedla och bevara en ljudande bild av traditionen för sjuttio år sedan.

Sjömors visor kan också ha bidragit till att ge ett annat perspektiv på de yngre traditionsbärarnas, framförallt Svea Janssons, repertoire. Ibland tycks det bli fråga om ett slags »Ehrenrettung», ibland kan de ge antydning om sekundärkällor, som man inte har vetat om förut. Sjömors tradition tycks liksom de visor, som upptecknats efter Charlotta Lundström på 20-talet, vara av det slag som levat mycket länge på ön.

Sjömor säger att hon lärt sig de mesta av visorna av sin äldre syster Emma Isaksson f. 1860 och varifrån Emma lärt sig visorna i sin tur vet hon inte. Släkten är emellertid mycket starkt anknuten till ön och visorna tycks närmast vara en »inhemsk» tradition. Stoffet påminner i sin helhet mest om den repertoire, som fanns på Nagu och de stora öarna däromkring.

Den andra strömningen, som man kan avskilja kommer från Hitis i sydöst. Den har anknytning just till Svea Jansson f. 1904 och hennes mormor f. 1842 i Böle, Hitis. Eva Gustava Jansson hade under sin barndom arbetat mycket som vallflicka och barnflicka i den trots namnet helt svenskspråkiga byn Purunpää i Dragsfjärd. Först i tjugooårsåldern kom hon till Nötö. Många av visorna sade sig Eva Gustava ha fått i sin tur av sin mormor, Caisa Eriksdotter f. 1786 på Hitis, men det är omvittnat från flera håll att Eva Gustava hela tiden på Nötö ända fram till sin död 1929 tog upp nya visor — hon upplevde t. o. m. att lära sig melodier efter 20-talets stora nymodighet, resegrammofonen.

Det är tydligt att hennes dotterdotter Svea lärt sig mycket av denna ursprungliga Hitis-tradition. Det gäller bevisligen många av de redan

på 1920-talet upptecknade balladerna, skämtvisorna och ramsartade vallvisorna, och det finns heller inget i det nya materialet som motsäger Otto Anderssons tes att Hitis hade en betydligt rikare balladtradition än öarna kring Nagu och Korpo — Hitis var balladens centrum.¹

Svea Jansson har med undantag av visorna från Hitis fått större delen av sin repertoire från Nötö, antingen direkt från släkt och kamrater eller indirekt genom att i sitt visförråd införliva alla de visor från ön som Eva Gustava alltsedan tjugooårsåldern hade lärt sig.

En tredje strömning i det inspelade materialet tycks komma från Korpo, skärgårdskommunen i nordväst. I uppteckningarna från 1920-talet representeras den delen av Svea Janssons faster Levina Johansson f. 1866 på Lempersjö, Korpo. Det gäller tyvärr endast ett tiotal visor. Men genom de förut beskrivna systematiska inspelningarna, som vi nu gjort efter hennes döttrar Edit Johansson f. 1902 och Ester Sjöberg f. 1913, har det blivit möjligt att rädda ytterligare en del av hennes ofta mycket ålderdomliga repertoire.

När resultatet redovisas här har jag försökt att i någon mån antyda dessa strömningar dels av mera inhemskt slag, dels från Hitis och Korpo genom att avskilja några av de största traditionsbärarna, såväl när det gäller de upptecknade som inspelade visorna. Dessa har sammanställts på tabell s. 94.

Vid klassificeringen av stoffet har på tabellen använts Svenskt Visarkivs referenssystem. Detta, som har formen av ett provisoriskt men relativt effektivt typregister och en kopiesamling, beskrivs ganska utförligt i min förut nämnda redogörelse för arkivets verksamhet 1951–60, där man också kan få en översikt över hela antalet typer och belägg i uppskrifter och skillingtryck.² Det är fråga om en uppdelning, som kan sammanfattas på följande sätt:

- a. Ballader av medeltida typ ordnade huvudsakligen efter Danmarks gamle Folkeviser (DgF)

¹ Aboland ett medeltida balladcentrum, Åbo Underrättelser 9.5.1964.

² Om visor och låtar, s. 124 ff.

Uppteckningar 1923-25 SLS 352, 367, 383, 535							
	Uppteckningar från			Inspelningar 1957-64			
	Svea Jansson och hennes mormor	Uppteckningar från andra Nötö-bor	Avskrifter ur äldre visböcker	Svea Jansson	Edit Johansson	Sjö-mor	Övriga
DgF-typ	9	8	3	22	10	6	29
Ekl-typ	1	2	2	8	2	2	6
Skämtvisor (Skv)	11	2	—	19	5	2	8
Småvisor (Nordl)	7	4	—	47	31	17	55
Sånglekar (D)	2	1	—	123	49	49	56
Högfrekventa skillingtrycksvisor (Svas)	32	13	2	203	25	60	46
Diverse	33	16	6	178	31	17	30
	95	46	13	600	153	153	230

- b. Efterklangvisor huvudsakligen 15- och 1600-talsstoff ordnade efter Dansk Folkemindesamlings handskrivna registrant (Ekl)
- c. Äldre skämtvisor, även ordnade efter Dansk Folkemindesamlings registrant (Skv)
- d. Småvisor, d.v.s. vaggvisor, barnvisor, vallvisor och annat fragmentariskt och traditionsbetingat stoff ordnat efter Nordlanders Svenska barnvisor och barnrim (Nordl). De har dessutom försetts med ett tillägg för visor, som definitivt kan hänföras till denna grupp (Nordl+)
- e. Sånglekarna är ordnade efter Nils Denckers Sångleksregistrant (D) och har försetts med ett stort tillägg särskilt för de många ej registrerade finlandssvenska lekarna (D+)
- f. Högfrekventa skillingtrycksvisor huvudsakligen från 17- och 1800-talen ordnade efter visarkivets skillingtryckssamling (Svas)
- g. Diverse visor (Div) t. ex. lokala nidvisor, religiösa sånger, visor med stark anknytning till skillingtrycksstil samt slutligen en stor grupp med mer eller mindre oidentifierat stoff, fragment o.s.v.

Detta referenssystem har ju upprättats mest med tanke på den sammanställning, som förutsätts för att en gång få till stånd tillräckligt med monografiska undersökningar och jämförelser för att skapa ett vetenskapligt underbyggt system och möjligen utgåvor med utgångspunkt från t. ex. tidsskikt, funktion, form eller ämne. Trots detta och trots att åtskilliga av Nötövisorna inte är tillräckligt penetrerade är det ändå möjligt att få en viss översikt av vistypernas förekomst med utgångspunkt från tabellen s. 94.

Avsikten med detta Nötöprojekt var som förut antyddes dels att söka klargöra förhållandet mellan primärt och sekundärt i Svea Janssons repertoire, dels att skaffa material till en undersökning om man bara med denna spårmetod och genom att anlägga dessa proportions-analytiska synpunkter kan få fram tillräckligt med äldre värdefulla visor för att motivera en genomgripande inspelningsaktion.

Beträffande problemet sekundärt-primärt måste tyvärr erkännas att det återstår mycket av jämförelser — framförallt när det gäller melodierna — innan varje inspelning kan värderas ur den synpunkten. Material och register har i huvudsak sammanställts, men den mycket tidsödande genomgången återstår. Det finns dock en hel del jämförelse-material, som gör att man redan nu kan säga en del om proportionerna mellan primärt och sekundärt. Alfild Forslin och Greta Dahlström har välvilligt hjälpt till genom att kommentera textutskrifterna till Svea Janssons inspelade visor. Tack vare deras arbete har åtskilliga sekundära källor kunnat spåras. Även jämförelser med Sjömors inspelningar och andra upptagningar från andra orter i Nagu och på grannöarna bidrar till att man redan nu kan dra en del slutsatser.

Därtill kommer en intressant jämförelse med de olika uppteckningar som K. P. Pettersson, Karl Ekman och J. E. Wefvar¹ gjorde i de här trakterna på 80-talet och början av 90-talet — alltså vid en tid då inflytandet från folkrörelsernas och skolornas centraldirigerade sång betydde föga för folktraditionen. En sammanställning ger vid handen att bland dessa 407 vistyper finns över hälften i nutida inspelningar från Nötö.

¹ SLS 16, 23, 24, 82.

Även om man intar en hyperkritisk inställning till de här sentida inspelningarna och rensar ut allt som kan misstänkas vara sekundärt eller av ett yngre slag, som inte intresserar större delen av nutidens folklorister och musikforskare, så kvarstår det ändå minst 600 av dessa omkring 1100 inspelningar. Och det är en mycket hög siffra, när man tar hänsyn till att antalet inspelade mer eller mindre »folkliga» visor på svenska, som står till vetenskapens förfogande f. n. uppgår till högst 4000. Därtill kommer att det är ett ovanligt stort antal vistyper som endast finns bevarade i inspelningar från Nötö.

Den andra avsikten var att försöka belysa traditionens liv på Nötö. Många av de problemställningar, som detta innebär har här redan antytts, släktförhållanden och traditionskedjor, inflytelser från olika bygder, växelspelet mellan muntligt, skriftligt och tryckt, och de olika individernas attityder till inläringen av visor liksom sången i förhållande till yrken, åldersskikt och kön. Men det finns också åtskilliga intervjuer om t. ex. vissången i den jättestora bygungan, de hemvändande sjömännens och skutskepparnas visor, kvinnornas sång, när de kollektivt rodde långt ut till öarna för att ta hand om kreaturen, visornas roll som nöje och tidsfördriv, ungdomens lekar och dansen på berghällar och i stugor, allsången under de veckolånga fisketurerna i utskärgårdarna och mycket annat. Vi möter flera ögonvittnesskildringar, som kan ge en ljudande bild av det märkliga staffansfirandet på ön. Sjömor kan också berätta om hur hon minns när den märklige kolportören och folkminnessamlaren J. E. Wefvar kom till ön på 80-talet för att predika — även om det inte finns något som tyder på att han tecknat upp några visor från den tiden på ön.

En genomgång av allt detta måste tyvärr anstå. Materialet i form av kataloger och repertoirförteckningar, inspelningsprotokoll, nedskrivna minnesanteckningar, samtliga inspelade vistexter i utskrift och ca. 600 nedskrivna melodier, fotostater av de finländska uppteckningarna, fotografier, genealogiska sammanställningar finns på Svenskt Visarkiv för den händelse att jag eller någon annan får möjlighet att fullfölja det arbetet. Inspelningarna förvaras f. n. i Sveriges Radios folkmusikarkiv och på Musikhistoriska Muséet.

Anledningen till att resultaten från detta Nötöprojekt publiceras redan nu är följande: Jag anser att man med utgångspunkt från dessa resultat kan klarlägga att man redan med denna spårmetod och dessa aspekter kan spela in tillräckligt med gamla värdefulla visor för att motivera en inspelningsverksamhet under de år som traditionsbärarna lever och denna bör vara av en helt annan storleksordning än den som Sveriges Radio hittills nästan ensam måst svara för.

Den proportionsanalytiska aspekten har visat sig riktig som en utgångspunkt vid insamlingsarbetet — det finns en korrelation mellan inspelningarna och beläggen i uppskrifter och skillingtryck, som inte kan förklaras som en följd av det slag av ledfrågor man här måste arbeta med. Det har också visat sig vara givande att koncentrera utfrågningen till en traditionsbärare och hans eller hennes omgivning.

I ett avseende har projektet bidragit till att förbättra den här metoden. Det visade sig att när de frågelistor, som byggts på frekvensen i hela det svenskspråkiga materialet hade använts, var det lämpligt att utöka listorna med förteckningar över det som var särskilt allmänt på finlandssvenskt område. I all synnerhet gav den förut nämnda sammanställningen av Wefvars, Petterssons och Ekmans visor från 80- och 90-talet från de här trakterna ett mycket gott resultat. Det är tydligt att den stora allmänna analysen helst bör kompletteras med en proportionsanalys av de upptecknade visorna i de trakter, som man ämnar besöka. Det är möjligt att man liksom här måste utgå från samlingar från olika kronologiska skikt. Äldre visor kan någon gång leva ett intensivt liv inom endast ett begränsat område utan att detta ger tillräckligt utslag vid frekvensanalysen.

Den spårmetod och den koncentrationsaspekt, som jag här talar för, bygger emellertid inte endast på erfarenheter från Nötöprojektet. Även om Svea Jansson är ett minesfenomen och trakten och ön på grund av sin isolering och den finlandssvenska bakgrunden har varit särskilt givande, är det tydligt att liknande undersökningar verkligen ger resultat även i andra trakter och under andra förhållanden. Här skall framhållas tre djupundersökningar, som utförts sedan 1958.

- a. Xenia Rönnblom f. 1902, Sommarö, Nagu, f. n. boende i Piparby, Nagu, Åbolands skärgård. Även hon är en traditionsbärare och samlare, som Alfhild Forslin från början har uppmuntrat. Med hjälp av Finlands lokalradio i Åbo fick Alfhild Forslin och jag tillfälle att spela in 38 av hennes visor redan 1958. Sedan dess har jag intervjuat henne i anslutning till Nötöresorna och f. n. uppgår antalet inspelade visor till över 150.
- b. Lena Larsson f. 1882, Gullö, Ytterby, Bohuslän. Lena Larsson beskrivs i Arnbergs bidrag till *Den medeltida balladen*. Eftersom balladen i så hög grad stod i centrum, när det gällde Lena Larssons märkliga visor, kom det inte fram att de 272 visor som hittills inspelats av Lena Larssons tradition och som från början utgick från en del kopierade katalogkort över uppteckningar i Västsvenska Folkminnesarkivets register, är ett resultat av minst femton timmars utfrågning efter proportionsanalytiska metoder. — Detta sätt att arbeta kanske kan låta hårt och inkvisitoriskt men det föreföll som om vi hade lika trevligt, både samlare och traditionsbärare, vid alla dessa tillfällen, när det gällde att komma underfund om vilka gamla visor, som Lena kunde komma ihåg.
- c. Ulrika Lindholm f. 1886 i Frostviken, Jämtland. Utgångspunkten var de 30 visor, som hennes äldre bror, den store samlaren och folkminnesforskaren Levi Johansson, tecknade upp från sin barndom, och som togs om hand av både ULMA och Nordiska Muséet. En del sjöng Levi Johansson in 1951 för radions folkmusikarkiv. Sedan dess höll radion även kontakt med Ulrika Lindholm, som nu flyttat till Stockholm. Man spelade in de visor, som hon mer eller mindre spontant kom ihåg. Det är emellertid först sedan hon blev systematiskt utfrågad, som hennes repertoir kommit att bli verkligt betydelsefull — 330 visor, därav minst hälften från tiden före 1864.

Går man igenom Matts Arnbergs översikt över traditionsbärarna i radions utgåva *Den medeltida balladen*, får man klart för sig att redan bland balladsångarna finns det åtskilligt att hämta även när det gäller andra genrer.¹ Under de sista fyra åren har dessutom tillkommit åtskilliga sångare, som också har mycket mera att ge, om man bara har möjligheter att fråga ut dem under längre tid. Även om ett sådant arbete rent prestigemässigt till att börja med kommer att be-

¹ En katalog över radions traditionsbärare och inspelningar fram till 1960 upprättad av Anders Sparf är tryckt i anslutning till Matts Arnbergs översikt *Inspelningar i folkmusikforskningens tjänst*. Om visor och låtar, s. 29-45. Här förtecknas minst ett sextiotal betydande vissångare, som ännu är i livet.

traktas som en efterskörd, har denna spårmetod det goda med sig att vi vet att med hjälp av den kan vi under de närmaste tio åren bärga en mycket väsentlig del av de visor, som ännu lever kvar både i Sverige och Finland.¹

Mycket talar för att, om man tar upp ytterligare kontakter med meddelare landet runt dit frågelistor kunde sändas, gör nya upprop i press, TV och radio, också detta skulle ha till följd att man skulle få vetskap om ett överväldigande material. Men det vore orätt att nu besvära alla dessa människor och sätta i gång denna stora apparat, om man inte vet att man inom en inte alltför avlägsen tid har möjlighet att fullfölja kontakterna och spela in åtminstone det värdefullaste, som rekommenderats oss eller som sänts in.

Om vi använder oss av kontakt- och efterlysningssmetoderna tror vi alltså att skörden kommer att bli stor. Men redan med utgångspunkt från den koncentrerande spårmetoden *vet* vi nu att den kommer att bli så omfattande att man inför allmänhet och myndigheter kan motivera en stor systematisk inspelningsaktion under de närmaste tio åren. Sedan ligger ansvaret i hög grad hos myndigheterna. Om en sådan aktion kommer till stånd och vi får resurser att väsentligt utöka insamlings- och inspelningsverksamheten både inom och framförallt även utom radions krets, så skall givetvis alla dessa och kanske andra metoder användas samtidigt. Men jag upprepar igen att resultaten av spårmetoden utgör ett definitivt argument för att nu sätta i gång på bred front. Visorna finns där. Det gäller bara att ta vara på dem. Och det argumentet har vi till stor del att tacka de traditionsbärare för, som tålmodigt stått ut med utfrågning och inspelning vid så många tillfällen och ofta med flera års intervaller. Det gäller inte minst vis-sångerskor från Nötö som Svea Jansson och Sjömor.

¹ 1960 gjorde visarkivet en försöksaktion genom att sända ut stencilerade förteckningar över första versraden till 1700 högfrekventa skillingtrycksvisor. Mot-tagarna var tjugo bland de mest framträdande traditionsbärarna som då hade spelats in av radion. De ombads att anteckna i vad mån de kunde melodier till dessa visor. De många och utförliga svaren på denna enkät sammanställdes och den förteckningen har sedan visat sig mycket nyttig. Tyvärr har vi inte haft möjligheter att spela in mer än en tredjedel av alla de melodier som denna aktion har gett oss uppgift om och som borde bevaras. Att liknande aktioner beträffande t. ex. skämtvisor, småvisor, sång-lekar och andra genrer skulle ge goda resultat står utom allt tvivel.

Summary

Folk songs from Nötö. Views on a recording project.

The object of this essay is to illustrate the possibilities and methods of recording the folk songs which still survive in Sweden and in Swedish Finland.

Apart from collecting these songs by appeals and contacts, the author indicates the method of following up and investigating what has already been written down, also searching for relatives and descendants of the informant—a method which has been used by the Folk Music Section of the Swedish Broadcasting Company since 1947. In addition there is also the proportional analysis method, introduced by the author when the Swedish Center of Folk song research (*Svenskt Visarkiv*) were founded in 1951, making it possible to obtain a statistical survey of the number of known variants within the different types. The proportional method assumes that there is a greater chance of finding the songs which survived in relatively large numbers until recent generations than those which were by then rare. This view makes it possible to question good tradition-bearers over a period, by giving them associations to work on, such as the first lines, motifs etc. of the songs. Such methods have been successful in a large investigation undertaken by the author from 1958 onwards on the folk songs repertoire of the inhabitants of a small Swedish-speaking island off the coast of South-West Finland.

In 1920 Nötö had about 200 inhabitants, when Greta Dahlström and Alfild Forslin from the Sibelius-Museum in Åbo wrote down more than one hundred old songs there. Now there are only about 40 islanders. Many have moved to Sweden and to the Finnish mainland. There we have been able to record a large number of songs over the last six years and a Nötö project has been carried out. Among those who have moved away from Nötö, there is one remarkable traditionbearer, Svea Jansson, born in 1904, who has recorded 600 popular songs during the course of systematic interviews. One of the objects of this project was to clarify the relation between primary and secondary tradition mainly in her material—schoolsongs, choirs and suchlike have been of great importance to the repertoire during this century. Another object was to trace the life of the material. A third was to try and show what results can be obtained from such tracingback investigations if these are applied to the whole of the Swedish-language area.

The author cannot yet give an account of the investigations into the life of the varied traditions and the relation between primary and secondary material. The many tape recordings in Stockholm, Åland and in Åbo which have been made by the Swedish Broadcasting Company and the 4 expeditions, which the author has undertaken over the past four years, have resulted in more than 1,100 folk songs. These recordings have been compared with the ballads which were written down in the 1890-ies in the same areas, as well as with the material from the 1920-ies—among these there are 95 songs sung by Svea Jansson, and also her grandmother Eva Gustava Jansson's (born in 1842) songs, which in certain cases can be traced in their turn back to her grandmother's 18th century tradition. Although the mass of material has not yet been edited completely, one can state with certainty that at least 600 of these recordings are of considerable folkloristic interest and constitute one seventh of the folk songs which have been recorded in the Swedish-speaking area as a whole.

Apart from Svea Jansson's written and recorded songss—of which a great many come from the neighbouring island of Hitis—which are accounted for in Table according to their different types, there are a number of songs which can often be traced to Korpoa parish in north-western Korpo, and which are represented by the 153 numbers recorded by Edit Johansson (born in 1902). In addition, there are songs sung and recorded by Anna "Sjömor" Lindström between 1962–64. She was born in 1875 and still lives on the island. Her 150 or more folk songs are most valuable, because practically all of them were learnt before 1897 and they contain so many archaic variants, which are especially interesting when compared with the island's present repertoire, represented by her 60-year-old daughter among others.

The results are set out in Table, in which the 3 left-hand columns represent:

1. The songs written down in 1920 from Svea Jansson and her grandmother
2. Songs written down from other inhabitants of Nötö
3. Copies of early books of ballads.

The other four columns are the tape recordings which have been made since 1957 by

1. Svea Jansson
2. Edit Johansson (Partly traditional material from the neighbouring parish of Korpo)
3. Anna "Sjömor" Lindström
4. Other inhabitants of Nötö.

The material has been divided up according to the reference-system of the Swedish Center of Folk Song research: DgF (mediaeval ballad type), Ekl (16th and 17th century imitations of the latter), Skv (early humorous song), Nordl (short songs, nursery rhymes, lullabies etc.), Svas ("skillingtrycksvisor" or broadside ballads) and other popular songs of different kinds.

By referring to similar tracing-back investigations, using proportional analysis methods carried out in both Swedish Finland and in Bohuslän and Jämtland, where the informants have often been interviewed over a period of weeks, the author wishes to show that it is still possible to record so much material using the said concentrated methods that increased systematic recording during the coming years would be motivated. The folk songs exist. We must preserve them.

MEDDELANDEN FRÅN SVENSKT VISARKIV

1. U. P. OLROG: Svenskt Visarkiv. En orientering om en ny institution. With a summary in English. 1954.
2. K. I. HILDEMAN: Ballad och vislyrik. 1955.
3. N. DENCKER: Svenskt Visarkivs sångleksregistrant. With a summary in English. 1956.
4. S. G. HANSSON: Gustav Schedins visa från Dalupproret 1743. 1956.
5. E. DAL: Scandinavian Ballad Research since 1800. 1956.
6. N. DENCKER: Wallmans samling. En förlorad samling svenska sånglekar. With a summary in English. 1957.
7. H. TOLDBERG: Den danske rimkrønike og folkeviserne. 1958.
8. N. DENCKER: Kung Orre skulle till gästabad fara. Avec un résumé en français. 1958.
9. N. DENCKER: Domaredansen. With a summary in English. 1958.
10. G. HENNINGSEN: Vedel og Syv og bogtrykkerne. 1959.
11. S. EK: Visan om liten Ingas barnsång. With a summary in English. 1959.
12. B. R. JONSSON: August von Hartmansdorff som balladsamlare. 1960.
13. OTTO ANDERSSON: Om kvarnsånger. 1960.
14. ALFHILD FORSLIN: Sveriges Radios magnetofoninspelningar av svensk folk-musik i Finland 1957. 1960.
15. B. R. JONSSON: Ett Pyramus och Thisbe-motiv i Sverige. With a summary in English. 1962.
16. E. DAL: Scandinavian Ballad Research Today. 1962.
17. Smärre bidrag till folkviseforskningen I-III. Av Mogens Jensen, E. Dal, L. Vargyas. 1963.
18. AAGE JØRGENSEN: Folkevisesproget. 1964.
19. ALFHILD FORSLIN: Balladen om ridder Olof och älvorna. En traditionsundersökning. With a summary in English. 1964.
20. OTTO ANDERSSON: Tre finlandssvenska vissångerskor. 1965.
21. J. LING and M. JERSILD: A Method of Cataloguing Vocal Folk Music. A Description of the System Used at the Svenskt Visarkiv. 1965.
22. U. P. OLROG: Visorna från Nötö. Synpunkter kring ett insamlingsprojekt. With a summary in English. 1965.